

A fába rejtett nóta

Bertalan Attila citerakészítő mester zeneszerszámai messze túljutnak Erdély határain

A Bihar megyei Asszonyvásáron élő Bertalan Attila citerakészítő mester Partium-szerte a kézműves vásárok sztárja. Eddig kétszáz hangszer dicséri a mester keze munkáját. Népszerűsége messze földön ismert.

A magyar embernek az Alföldről mindig a végtelenbe nyúló puszták, a lustán legelésző nyájak, ménesek, gémeskutak, nádfedeles vályogházak és széna-boglyák illata jut eszébe. De ha lement a nap, a puszták népe is hangos mulatozásokba, tivornyákba kezdett, főleg az ivókban. E helyiségekben muzsikaszó is dukált, így a dudás mellett mindig akadt egy-egy cimbalmos vagy citerás is, mert ezek az ősi magyar hangszer-ek évszázadokon át együtt vigádtak, sírtak a magyarral. Nemcsak az Alföldön, hanem Erdély-szerte is. Századokon át a Partiumban sem volt falusi mulatság citeraszó nélkül, de a guzsalyosok, fonók, tollfosztók asszonyai sem énekelhettek anélkül, hogy valaki ne csapott volna e régi zeneszerszám húrjai közé. S mert van ereje a hívó hangnak, egyre többen veszik elő ezt az ősi népi hangszert, s játszanak rajta kedvükre nemcsak a hangszer, de a lélek húrjait is pengetve, sokak gyönyörűségére.

Szatmárnémetitől Aradig

Érmelléken tán nem is szakadt meg soha a citeraszó hagyománya. Több településen is szólnak manapság citerák, sőt hagyománya van Érkörtvélyestől Bihardiószegig. Még a Hegyközben is citerára szól a nóta, sőt Nagyváradalatt, Borson is. Érmihályfalván a művelődési háznak citerazene-kara is van. Asszonyvásárán (rég- gi nevén Forum Reginae) van egy mester, aki érti is a hangszerkészítés csínját-bínját.

Bertalan Attila neve Szatmárnémetitől Nagyváradon át egészen Nagyszebenig ismert, ahová 2013-ban jutott el a Népi Hagományok Fesztiváljára. Alig két hete

pedig Aradon, az egyik gyermek-napi rendezvény keretében népszerűsítette eme ősi húros hangszerünk dallamait. Júniusban Temesvárra, majd a Szatmár megyei Avasújvárosba hívták, ahol egy egész csoportot tanít, akik fellépnek majd az idei nagyváradi Szent László Napokon (június 21–24).

Bertalan Attilát ott találni minden partiumi kézműves vagy hagyományőrző rendezvényen: általában gyermekek, fiatalok veszik körül és hallgatják érdeklődéssel előadásait. Nem kell noszogatni őket, hogy kipróbálják, hogyan lehet előcsalogatni a hangokat a sokhúros szárazfából. Az elmúlt időszakban a nagyváradi várban tartott előadásokat. Harmadik éve szervezi a Bihar megyei citeratalálkozókat a megyei kulturális központ támogatásával. Népze- nei táborokba is hívják. Mint mond-

Az asszonyvásári cite-
rák eljutottak Magyar-
országra, Olaszország-
ba, Spanyolországba és
Portugáliába is.

ta, egyetlen meghívást sem szokott visszautasítani, mivel úgy tartja, a mai generáció nem ismeri eléggé ősei zenekultúráját.

Hangszerkészítés önerőből

Arról, hogy ő maga miképpen ismerkedett meg a hangszerrel, így vall: „citerát láttam már gyerekkoromban is, de igazából először 20–25 évvel ezelőtt került a kezembe, amikor egyszerűen bele- szerettem. Talán épp az egysze-

Bertalan Attilát minden partiumi kézműves vagy hagyományőrző rendezvényen meg lehet találni

rűsége miatt. Előtte jártam egy gitártanfolyamra, így bátran mer- tem ismerkedni vele. Sokat gyakoroltam rajta, és egyre jobban megkedveltem, bár ez az első egy kölcsönhangszer volt. Abban az időben én még szobafestőként dolgoztam, szerettem volna egy saját cite- rát, viszont erre nem igazán futotta a keresetemből. Így elkezdtem ma- gam készíteni egyet, de hamar ki- derült, ehhez bizony szaktudás is kell. Hát nekiláttam tanulmányozni, miből készül, hogyan illeszke- nek össze a darabjai. Több évembe került, mire vettem a bátorságot, hogy egy szakértőnek is meg mer- jem mutatni. Kellett a bizonyosság. Végül a sok tanulmányozás és próbálkozás meghozta gyümölcsét” – magyarázza.

A citerakészítés a megfelelő fa- anyag kiválasztásával kezdődik. „A fedőlapja fenyőből van, szálas lucfenyőből, vörösfenyőből, s mi- vel teljesen kiszáradt faanyag kell hozzá, inkább a régi, de jó álla- potban levő fenyőbútorok darabja- it használok fel. Pár évvel ezelőtt

még csak hobbi szinten indult, de ma már az életem része. Csak- is ezzel foglalkozom” – meséli tapasztalatait. Eddig összesen mint- egy 200 darab hangszert adott ki a kezéből. Az asszonyvásári citerák eljutottak Magyarországra, Olasz- országba, Spanyolországba és Por- tugáliába is. Ennek ellenére mind- ez nem biztosít állandó megélheté- si lehetőséget családjának. Olykor kézbe kell venni a szobafestő szer- számokat is, ha nincs megrendelés vagy meghívás. Sok múlik a kap- csolatokon és az ismertségen.

„A lakásomban alakítottam ki egy kis műhelyt, ahol dolgozom. Saját erőforrásból gazdálkodom, ehhez nincs anyagi támogatóm. Nem tudok róla, hogy van-e még valaki a térségben, aki ezzel fog-

lalkozna. Engem nem zavarna a konkurencia, hiszen az a cél, hogy visszahozzuk a jelenbe e csodá- latos ősi hangszernek a semmi- hez sem fogható bongó hangját” – mondja befejezésként Berta- lan Attila, akinek zenei előadása- ihoz alkalomadtán Barta Rená- ta is csatlakozik válogatott töröl- metszett népdalaival. A fiatal asz- szonyvásári óvónőt nem egyszer hallhatták énekelni a mester kí- séretében a Bihar megyei rendez- vényeken. Az elmúlt években az Érmihályfalván zajló Érmelléki Kézműves és Hagyományőrző Na- pokra több alkalommal is elvitték az asszonyvásári citeraszót, a fába rejtett népdalokat.

SÜTŐ ÉVA

Barta Renáta asszonyvásári óvónőt nem egyszer hallhatták énekelni a mester kíséretében

Ősi magyar hangszer

Népi lexikonok leírásai szerint a citera olyan fából készült húros hang- szer, amelyet pengetéssel, dörzsöléssel vagy ráütéssel szólaltatnak meg. Nálunk ma is megtalálható a hagyományokat őrző falvakban. A Kárpát-medencében sokféle formájú citeraváltozat között három alap- típust lehet megkülönböztetni: vályú-, kislejes, illetve a hasas citerát. Mindhárom forma megtalálható a teljes magyar nyelvterületen, kivé- ve a csángóvidéket. Az Alföldön és a Felvidéken elsősorban a vályú- és a kislejes citera, a Dunántúlon főleg a hasas citera volt a kedvcsináló, búbanatoldó zeneszerszám. Egyedül a Délvidéken szóltak a tökciterák vagy tamburák. Húrjai dallamhúrokból (kóták) és kísérohúrokból áll- nak. Általában több mint 30 kísérohúrja van. A dallamhúrjai a fogólap fölött fekszenek. Ezek a húrok a fogólaphoz szoríthatók, így játék köz- ben különböző hangmagasságon szólaltathatók meg.

A citera népi hangszer. Talán hihetetlenül hangzik, de egykor maguk az ügyes kezű citerások készítették saját hangszerüket. Általában jól megmunkálható, puhább fajtákat használtak. A fadoboz két végén elhelyezkedő töké segítségével feszítették ki a húrokat. Régen egy darab fából készítették a citerát, hasonlóan a vályúk fara- gásához. A dallamhúrok sorát drótból alakították ki. A hangszer fejlő- dése során keményebb fából készített, díszítésekkel ellátott citerák is megjelentek, manapság fagaragó művészek foglalkoznak e gyönyörű- en muzsikáló hangszernek az előállításával.

A kótahúrokat a zenész egy rövidebb lúdtollal, bal kézzel nyomja le, egy hegyes, hosszabb lúdtollal pedig jobb kézzel pengeti. A kísérohú- rok megszólaltatása, a pengetések változatos alkalmazása akár virtu- óz játékot is lehetővé tehet. A jó citerás a muzsikájával betölti akár az egész mulatóhelyiséget. Régen olyan bálokat is tartottak, ahol a tánc kísérozenétét csak a citeramuzsika szolgáltatta.